

MOŻLIWOŚCI AKTYWIZACJI OBSZARÓW WIEJSKICH PRZEZ AGROTURYSTYKĘ ORAZ PRODUKCJĘ SUROWCÓW ENERGETYCZNYCH W ROLNICTWIE W SUBREGIONIE KOSZALIŃSKIM

Michał Jasiulewicz

Politechnika Koszalińska

Streszczenie. Artykuł wskazuje na możliwości rozwoju wielofunkcyjnego rolnictwa w celu wykreowania nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich. Planując zagospodarowanie przestrzeni wiejskiej, należy zwrócić szczególną uwagę na aktywizację obszarów wiejskich zarówno poprzez różnicowanie kierunków produkcji rolniczej, jak i rozwój innych funkcji pozarolniczych.

Słowa kluczowe: agroturystyka, produkcja surowców energetycznych, zmiany rozwoju obszarów wiejskich.

WSTĘP

Problem rozwoju obszarów wiejskich jest złożony i uzależniony od wielu czynników, tak przyrodniczych, jak społecznych. Rolnictwo w coraz większym stopniu staje się jedną z funkcji, jakie rozwijają się na terenach wiejskich. Także w samym rolnictwie można dostrzec istotne zmiany funkcjonalne – już nie tylko zajmuje się ono produkcją surowców konsumpcyjnych, ale także wytwarzaniem surowców niekonsumpcyjnych, w tym do celów energetycznych. Zmiany, jakie dokonują się na obszarach wiejskich w ostatnim dziesięcioleciu, należy uznać za rewolucyjne. Niezwykle szybko zmniejsza się liczba osób pracujących wyłącznie w rolnictwie, a dynamicznie wzrasta liczba ludności pozarolniczej mieszkającej na wsi.

Rozwój funkcji pozarolniczych należy uznać za jeden z najważniejszych czynników modernizacji wsi. Konieczne są mechanizmy, które w niektórych rejonach ograniczą nadmiar pracujących w rolnictwie i jednocześnie umożliwią ich zatrudnienie w innych

gałęziach gospodarki. Nie oznacza to, iż rolnictwo będzie skazane na regres. Nowoczesne maszyny, urządzenia i technologie pozwolą na utrzymanie wzrostu produkcji przy zmniejszonym zatrudnieniu.

Turystyka wiejska, w tym agroturystyka staje się coraz bardziej powszechną formą spędzania czasu wolnego, preferowaną przez różne grupy społeczne. W dużym stopniu ułatwia ją powszechny dostęp do internetu, który spełnia ważną rolę – promuje gospodarstwa agroturystyczne nie tylko w kraju, ale też ułatwia nawiązanie kontaktu i zorganizowanie podróży sentymentalnej w rodzinne strony byłych mieszkańców tych ziem, zamieszkujących obecnie poza granicami Polski. Wysokie walory turystyczne przy zagwarantowaniu odpowiedniej jakości bazy noclegowej stanowią istotny czynnik rozwoju agroturystyki.

AGROTURYSTYKA JAKO DODATKOWE ŹRÓDŁO DOCHODÓW LUDNOŚCI ROLNICZEJ

Jak wskazują liczne wyniki badań, podjęcie działalności agroturystycznej następuje najczęściej w wyniku poszukiwania dodatkowych źródeł dochodów w gospodarstwach rolniczych, zwłaszcza tych usytuowanych na obszarach o wysokich walorach turystycznych. Do tego należy dodać możliwość zbytu własnych surowców oraz zatrudnienia własnej siły roboczej. Samo zaoferowanie turystom zakwaterowania i wyżywienia już może znacznie podnieść dochody gospodarzy, a przecież istnieje ogromna różnorodność dodatkowych usług, takich jak: jazda konna, wędkowanie, przejażdżki rowerem czy bryczką i wiele innych. Zaspokajanie potrzeb turystów w zakresie rekreacji i spędzania wolnego czasu stwarza wiele możliwości aktywizacji mieszkańców wsi. Do takich należy zaliczyć: usługi w zakresie przewodnictwa wycieczek pieszych, rowerowych, kajakowych, konnych, a także organizowanie kuligów i występów artystycznych, wspólnych zabaw przy ognisku, prezentacja lokalnego folkloru, nauka przyrządzania różnych potraw, przetwórstwa żywności, nauka i pokaz regionalnego rzemiosła itp.

Poza możliwościami świadczenia przez mieszkańców wsi różnorodnych usług wzbogacających ofertę turystyczną, agroturystyka zwiększa popyt na różnego rodzaju dobra i usługi, stymulując koniunkturę na wsi. Należy tu wymienić rozwój usług handlowych, gastronomicznych, bankowych i pocztowych, ośrodki zdrowia, apteki, warsztaty samochodowe, stacje benzynowe i wiele innych. Obiekty te służą nie tylko turystom, lecz także stałym mieszkańcom, przyczyniając się do poprawy ich obsługi. Jednocześnie lokalne firmy uzyskują większą rentowność – w konsekwencji agroturystyka przyczynia się do tworzenia kolejnych miejsc pracy i podnoszenia poziomu życia ludności wiejskiej.

Agroturystyka stanowi zatem istotny czynnik rozwoju gospodarczego terenów wiejskich, jak też pobudza ich rozwój społeczny. Bezpośredni kontakt turystów z rodzinami rolniczymi, poznawanie walorów gospodarstw i wartości kulturowych, tzn. tradycji i zwyczajów ludności wiejskiej, sprzyja integracji mieszkańców miast i wsi, przyczynia się do wzrostu poczucia własnej wartości oraz patriotyzmu lokalnego, wpływa na poprawę estetyki zagród i całych wiosek. Prowadzi także do rozkwitu zainteresowania historią, architekturą i wszelkimi pamiątkami kultury materialnej oraz do dbałości o ich stan i ekspozycję.

Jak zauważa Zarębski [2002], współcześnie istnieje naturalna potrzeba powrotu do rzemiosła, rękodzielnictwa i sztuki ludowej. Do sukcesów należy zaliczyć renowacje byłych kuźni, stolarni, młynów, przędzalni, wytwórni papieru i przywrócenie ich działalności w celu zaprezentowania turystom funkcjonowania wsi w przeszłości. Stwarza to nie tylko nowe miejsca pracy dla lokalnej ludności, ale także przywraca dawną świetność wsi i wzbudza zainteresowanie turystów. Istotnym zagadnieniem jest także odnalezienie specyfiki funkcjonowania dawnych gospodarstw rolnych oraz wszelkiej działalności pozarolniczej wraz z funkcjami osadnictwa wiejskiego. Dla rozwoju agroturystyki ważne jest nie tylko przywrócenie charakterystycznej dla regionu architektury i krajobrazu kulturowego, ale również odnowienie lokalnych cmentarzy oraz udostępnienie starych planów wsi [Kłodziński i Dzun 2002].

Reasumując, można przyjąć, iż rozwój agroturystyki przyczynia się do:

- 1) tworzenia nowych miejsc pracy pozarolniczej;
- 2) wzrostu popytu na usługi towarzyszące, takie jak: transport, łączność, wynajem sprzętu sportowego i rekreacyjnego, przejażdżki konne, wytwarzanie i sprzedaż pamiątek wykonanych z surowców naturalnych (kwiaty, trawa, słoma, drewno, kora, pierze, metal);
- 3) zbytu własnych surowców rolnych i gotowych produktów (warzywa, owoce, miód, produkty mięsne, chleb, surowce ekologiczne);
- 4) prezentowania sztuki ludowej oraz rękodzieła w ramach lokalnych festiwali, kiermaszy, targów oryginalnych wyrobów rękodzielniczych;
- 5) aktywizacji kobiet wiejskich, gdyż to do ich obowiązków należy większość prac związanych z funkcjonowaniem agroturystyki (przygotowanie pokojów, przyrządzanie posiłków, obsługa gości itp.);
- 6) rozwoju inicjatyw lokalnych, ponieważ napływ turystów sprzyja podejmowaniu wspólnych przedsięwzięć przez sąsiadujące ze sobą miejscowości;
- 7) rozwoju przedsiębiorczości rolników, którzy muszą nauczyć się prowadzenia działalności marketingowej, kalkulacji kosztów, organizacji i obsługi turystów, a często daje im to impuls do podejmowania innych inicjatyw gospodarczych;
- 8) ochrony krajobrazu i środowiska, gdyż jest to podstawowy warunek przyjazdu kolejnych turystów.

UWARUNKOWANIA PRZYRODNICZE ROZWOJU AGROTURYSTYKI

Walory przyrodniczo-turystyczne subregionu koszalińskiego są wyjątkowo wysokie, zwłaszcza strefa przybrzeżna Morza Bałtyckiego oraz obszar pojezierzy i teren rzek przybrzeżnych. To wyjątkowo ciekawy teren pod względem przyrodniczym, jak również antropogenicznym, tzn. bogaty w zabytki i wartości kultury materialnej, w tym w zespoły pałacowo-parkowe, których znaczna część jest zachowana i odrestaurowana.

Znajdują się tu jeziora przybrzeżne (Jamno, Kopań, Wicko, Bukowo) i liczne rezerwaty przyrody, takie jak: Wierzchomińskie Bagno, Jezioro Lubiatowskie, Dolina Radwi. Przez ten teren przepływają rzeki o dużym spadku wód, mające charakter rzek górskich, dlatego też są zasobne w ryby łososiowate (pstrągi, lipienie, trocie). Ze względu na małe

deniwelacje terenu (z wyjątkiem Wzgórz Chełmskich) wykształciły się tu liczne bagna i torfowiska, a także rozległe obszary pokryte łąkami, zwłaszcza w strefie pradolin.

Szczególnie latem atrakcyjny dla turystów jest obszar nadmorski, zaś pas pojezierzy latem i jesienią przyciąga amatorów wędkowania, grzybobrania i polowań na dziką zwierzynę. Pojezierze stanowi strefę marginalną ostatniego zlodowacenia i charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem rzeźby terenu, licznymi jeziorami polodowcowymi o różnej genezie, a na uwagę zasługują urocze, długie, wąskie, kręte jeziora rynnowe. Na tym terenie znajdują się także źródła wielu rzek oraz ważny dział wodny rzek spływających do Odry, Wisły oraz bezpośrednio do Morza Bałtyckiego.

Wiele obszarów należy do strefy chronionego krajobrazu, np. okolice Polanowa, Żydowa, Białego Boru, a największy i najciekawszy to Drawski Park Krajobrazowy. Liczne są także rezerваты i pomniki przyrody ożywionej i nieożywionej. Rzeki spływające bezpośrednio do morza są bardzo atrakcyjne dla kajakarzy, większe jeziora (Drawsko, Bobiecińskie, Trzesiecko, Jamno) zachęcają do uprawiania żeglarstwa, a w okresie zimowym – wykorzystywania bojerów. Ten bogaty w walory turystyczne obszar to ogromny potencjał w rozwoju agroturystyki. Konieczne jest jednakże uzupełnienie i poprawa istniejącej infrastruktury turystycznej i paraturystycznej [Jasiulewicz i Stanny 2008].

AGROTURYSTYKA JAKO ŹRÓDŁO AKTYWIZACJI LUDNOŚCI I ROZWOJU WSI

Badania ankietowe przeprowadzone w latach 2008–2011 wśród rolników, którzy rozpoczęli działalność agroturystyczną, wykazały, iż do najistotniejszych motywów podjęcia takiej decyzji należy zaliczyć: chęć uzyskania dodatkowych dochodów (95%), wykorzystanie istniejącej bazy noclegowej (62,5%), atrakcyjne położenie gospodarstwa (62%), możliwość sprzedaży wytwarzanych produktów (12%), poszerzenie kontaktów z ludźmi (37%), hobby (12%), zainteresowanie wypoczynkiem turystów (31%). Za ważne aspekty rozwoju agroturystyki uznano także: możliwość poznawania nowych ludzi (62%), wykorzystanie wolnych pomieszczeń (50%), zagospodarowanie wolnego czasu (37%), a także sprzedaż własnych produktów (50%).

Wyniki przeprowadzonych ankiet wskazują, iż produkt agroturystyczny w ujęciu marketingowym posiada złożoną strukturę, na którą oprócz noclegów i wyżywienia składają się dodatkowe atrakcje oferowane turystom. Takie aspekty jak jakość, rodzaj, różnorodność, decydują o konkurencyjności danego gospodarstwa. Urozmaicone propozycje spędzania wolnego czasu wpływają na zadowolenie turystów i przyczyniają się do ponownych odwiedzin oraz do rekomendowania tego miejsca rodzinie i znajomym.

Z przeprowadzonych badań ankietowych wynika, iż do najczęściej proponowanych form spędzania czasu wolnego w gospodarstwach agroturystycznych należą:

- ognisko, grillowanie (80%),
- plac zabaw dla dzieci (68%),
- organizacja wycieczek rowerowych (56%),
- łowienie ryb (43%),
- nauka jazdy konnej (37%),
- grzybobranie (31%),

- tenis ziemny (29%),
- robienie przetworów (12%).

Można zatem stwierdzić, iż gospodarstwa przygotowane są na pobyt turystów preferujących czynny wypoczynek. Większość właścicieli gospodarstw (97,5%) uważa, iż działalność agroturystyczna jest opłacalna i zamierza ją kontynuować.

Generalnie można stwierdzić, iż badany teren posiada korzystne warunki do rozwoju agroturystyki. Jest to region o małym udziale zatrudnienia w zawodach pozarolniczych na wsi, wysokim bezrobociu, niskich dochodach ludności, niewykorzystanej substancji mieszkaniowej oraz wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych. Oferty usług agroturystycznych są z reguły korzystniejsze i bardziej atrakcyjne w porównaniu do turystyki masowej.

Niezwykle trudnym zagadnieniem jest rozwój agroturystyki na tzw. obszarach popegeerowskich ze względu na brak przedsiębiorczości i roszczeniowe postawy zamieszkującej na nich ludności, jak również brak wolnych powierzchni mieszkaniowych, jako że większość gospodarzy nie posiada własnych gruntów. Pamiętać jednak należy, iż rozwój agroturystyki jest tylko jedną z wielu możliwych działalności pozarolniczych, które mogą zaktywizować obszary wiejskie.

AKTYWIZACJA OBSZARÓW WIEJSKICH POPRZEZ WYKORZYSTANIE BIOMASY DO CELÓW ENERGETYCZNYCH

Z szacunków Unii Europejskiej wynika, iż w sektorze Odnawialnych Źródeł Energii (OZE) w krajach unijnych zatrudnionych jest łącznie ok. 1,7 mln osób. Rozwój OZE przyczynia się do dywersyfikacji źródeł energii, wpływając na zmniejszenie importu ropy naftowej i gazu ziemnego, a w rezultacie na poprawę bezpieczeństwa energetycznego. Odgrywa też niebagatelną rolę we wdrażaniu nowych technologii oraz tworzeniu nowych miejsc pracy.

Tempo rozwoju produkcji urządzeń do OZE oraz ich wykorzystanie w gospodarce w różnych krajach zależy głównie od wsparcia polityków. Wydaje się, że obecnie zadaniem państwa jest stworzenie korzystnych relacji cenowych dla producentów biomasy i wspieranie wykorzystania OZE w energetyce.

Kreowany przez producentów biomasy rynek pracy w ogromnym stopniu wpływa na aktywizację obszarów wiejskich, na ich ożywienie tak pod względem gospodarczym, jak społecznym. Proces ten jednakże powinien być wspierany przez odpowiednią politykę państwa i stosowanie skutecznych mechanizmów finansowych, organizacyjnych, tudzież nowych technologii [Gostomczyk 2009].

Produkcja biomasy w największym stopniu zależy od cen surowców energetycznych i wieloletnich gwarancji na zbyt. Według opinii ekspertów UE zawartych w dokumentach „Plan działania w sprawie biomasy” oraz „Strategia UE dla biopaliw” (Dz.U. UE C 195/69 z 18.08.2006), zwiększenie udziału odnawialnych źródeł energii o 5% spowoduje wzrost miejsc pracy na obszarach wiejskich o 250–300 tys. – pod warunkiem, że biomasa będzie produkowana w Europie. Nakład siły roboczej w odniesieniu do biopaliw jest 50–100-krotnie większy niż w przypadku paliw kopalnych, a produkcja energii elektrycznej

z biomasy wymaga 10–20 razy większego zatrudnienia [Gostomczyk 2009]. Należy do tego dodać liczne miejsca pracy związane z przestawieniem i produkcją systemów ciepłowniczych.

W sprawozdaniu Synthesis Report z 2003 r. przewiduje się, że przy właściwym wdrażaniu surowców odnawialnych do 2020 r. przyrost miejsc pracy w UE może wynieść 2,5 mln, a z tego 2/3 powinno przypadać na sektor biomasy. W tej ogólnej liczbie zatrudnionych ok. 400 tys. miejsc pracy powstanie w dziedzinie badań i rozwoju. Pozostała część zatrudnionych to osoby o niższych kwalifikacjach – pracujący przy produkcji i zbiorze surowców energetycznych. Te optymistyczne perspektywy powinny być zachęcające dla obszarów wiejskich.

Według opinii Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego ws. „Zrównoważonego Rozwoju jako siły napędowej w przemyśle” (Dz.U UE C 318 z 23.12.2006), przechodzenie do bardziej zrównoważonej produkcji ze względu na wymagania ochrony środowiska spowoduje istotne zmiany na rynku pracy. Zwiększenie produkcji biomasy do celów energetycznych może przyczynić się do zagospodarowania co najmniej 20 mln ha odłogów i ugorów. Uwzględniając element społeczny, każdy megawat zainstalowany w mocy produkcyjnej prowadzi do utworzenia 11 stanowisk pracy. Zatem utrzymanie poziomu 10% OZE (2010) oznacza stworzenie 160 tys. nowych miejsc pracy na terenach Unii Europejskiej.

W energetyce wiatrowej szacuje się, iż zainstalowanie 1 MW mocy przyczynia się do zatrudnienia ok. 20 osób (opracowanie projektu, produkcja, instalowanie turbin). Szacuje się, że przy ustabilizowanym rynku na każdy 1 MW mocy turbin wiatrowych będzie przypadało 9,8 miejsc pracy i przewiduje się, że w roku 2020 w energetyce wiatrowej w UE będzie zatrudnionych łącznie ok. 1,5 mln osób.

Jak przewidują niemieckie służby ds. zatrudnienia, w wyniku zmiany systemu handlu uprawnieniami do emisji zanieczyszczeń liczba miejsc pracy w tym sektorze do 2020 r. wzrośnie do 34 tys. Te istotne zmiany zatrudnienia wskazują, iż polityka związana z odnową środowiska przynosi obustronne korzyści.

Szybkie tempo rozwoju OZE spowoduje wzrost zapotrzebowania na urządzenia wykorzystujące OZE – powstaną nowe miejsca pracy nie tylko przy obsłudze tych urządzeń, lecz także w biurach projektowych, zakładach wytwórczych oraz firmach instalujących te urządzenia. Według niemieckiego ministerstwa środowiska w 2020 r. liczba miejsc pracy w sferze produkcji i wykorzystania OZE osiągnie poziom ok. 300 tys. osób, a tylko w biogazowniach powinno znaleźć zatrudnienie ok. 85 tys. osób.

Zarówno instytuty badawcze, jak i już funkcjonujące zakłady dowodzą, iż wykorzystanie OZE stwarza kilkukrotnie więcej miejsc pracy niż energetyka tradycyjna, oparta na spalaniu surowców kopalnych i kilkunastokrotnie więcej niż energetyka jądrowa. Najwięcej miejsc pracy powstaje przy procesie spalania biomasy (2 os./1 MW), nieco mniej miejsc kreuje energetyka wodna, a także wykorzystanie gazu wysypiskowego i biogazu (ok. 1,5 os./1 MW), najmniej osób będzie pracowało przy obsłudze energetyki wiatrowej (0,2 os./1 MW). Wartości te dotyczą bezpośredniego zatrudnienia.

Jak z tego wynika, rozwój energetycznego wykorzystania biomasy stwarza najwięcej nowych miejsc pracy i to nie tylko w sektorze upraw energetycznych, transportu, przetwarzania biomasy, ale również przy obsłudze instalacji. Do ważnych aspektów należy

zaliczyć fakt, iż otwiera to nowe szanse dla mieszkańców tych obszarów wiejskich, gdzie szczególnie trudno kreować nowe miejsca pracy.

Z szacunków Światowego Funduszu na rzecz Przyrody wynika, że rozwój „zielonej energetyki” w Polsce może przyczynić się do powstania ok. 50–60 tys. miejsc pracy. Na rozwój bioenergetyki w dużym stopniu wpływa polityka państwa, a trzeba pamiętać, iż na terenach zachodniej i południowej Polski istnieje wciąż problem dużych obszarów „popegeerowskich”, które niezwykle trudno aktywizować. Duża część gruntów jest także niezagospodarowana – to odłogi, ugory, nieużytki, nieużytkowane łąki, które mogą być wykorzystane pod uprawę biomasy. Uruchomienie w Polsce na dużą skalę bioenergetyki umożliwi aktywizację wiejskich obszarów marginalnych.

PODSUMOWANIE

Uwzględniając możliwości rozwoju tylko agroturystyki [Jasiulewicz 2004] oraz bioenergetyki, obszary wiejskie mogą się aktywizować w szybkim tempie. Przyczyni się to zarówno do stworzenia nowych miejsc pracy, jak i podniesienia poziomu życia mieszkańców wsi. Istniejąca nadwyżka produkcyjna surowców rolniczych, niewykorzystane w pełni grunty rolne, zasoby siły roboczej – stwarzają dobre warunki do alternatywnego wykorzystania zasobów mieszkaniowych na rzecz agroturystyki, zaś gruntów i nieużytków rolniczych do rozwoju bioenergetyki.

PIŚMIENNICTWO

- Gostomczyk W., 2009. Wykorzystanie biomasy do celów energetycznych w kreowaniu rozwoju obszarów wiejskich i miejsc pracy. [W:] Energetyczne wykorzystanie biomasy w działalności gospodarczej. Red. M. Jasiulewicz. Politechnika Koszalińska, Koszalin, 179–198.
- Jasiulewicz M., 2004. Rozwój agroturystyki na Pomorzu Środkowym szansą aktywizacji obszarów wiejskich w Unii Europejskiej. [W:] Gospodarka turystyczna w XXI wieku, szanse i bariery rozwoju w warunkach integracji międzynarodowej. AWF, Poznań, 281–286.
- Jasiulewicz M., Stanny M. (red.), 2008. Rola gospodarstw wielkoobszarowych w zagospodarowaniu wsi woj. zachodniopomorskiego. Warszawa.
- Kłodziński M., Dzun W. (red.), 2002. Aktywizacja wiejskich obszarów problemowych. IRWiR, Warszawa.
- Zarębski M., 2002. Bariery i możliwości wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. UMK, Toruń.

**OPPORTUNITIES FOR RURAL AREA DEVELOPMENT STIMULATION
THROUGH AGROTOURISM AND THE PRODUCTION OF RAW ENERGY
MATERIAL IN THE KOSZALIN SUBREGION**

Abstract. This paper indicates the opportunities for the agricultural multifunctional development and the rural areas, the creation of new jobs, both in agriculture and in other sectors. Plans for rural areas should pay particular attention to rural employment and diversification of production as well as development of other non-agricultural functions in the rural areas.

Key words: agrotourism, raw energy material, changes in the development of rural areas.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 10.09.2012